

УДК 725.963(477–25)(092)

НЕВІДОМІ СТОРІНКИ З ЖИТТЯ Ю.В. КИСЛИЧЕНКА

Гоменюк В.М.

(Національний історико-архітектурний музей «Київська фортеця»,
Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК)

У статті здійснено спробу висвітлити невідомі сторінки життя та діяльності архітектора, художника, скульптора Юрія Володимировича Кисличенка, пов'язанні з Національним історико-архітектурним музеєм «Київська фортеця». Шляхом систематизації зібраних матеріалів у статті представлені основні етапи діяльності художника.

Ключові слова: Ю.В. Кисличенко, художник, архітектор, скульптор, Київський метрополітен, Київська фортеця.

Відомості про архітектора, художника, скульптора Кисличенка Юрія Володимировича можна знайти в енциклопедичних виданнях, де переважно описано його основний внесок у розвиток Київського метрополітену. Проте багато сторінок його біографії та діяльності і досі залишаються нез'ясованими. Не дивлячись на те, що він здійснив немалий внесок в оздоблення Київського метрополітену, зокрема, в Києві, ім'я Кисличенка Ю.В. не в повній мірі відоме громадськості і заслуговує на більшу увагу. Відтак, метою даної статті є спроба висвітлити зв'язок Кисличенка з Національним історико-архітектурним музеєм «Київська фортеця» та особистий внесок відомого художника та архітектора в оздоблення вітчизняного метробудування. Матеріали, представлені в даній статті, були отримані під час роботи у фондах Національного історико-архітектурного музею «Київська фортеця», а також внаслідок безпосереднього спілкування з людьми, які знали Юрія Володимировича, працювали з ним разом багато років.

Народився Кисличенко Ю.В. у Києві 1 травня 1925 року в родині українських інтелігентів. У 1953 році закінчив Київський художній інститут за спеціальністю архітектор. Працював у Києві архітектором-художником в Академії архітектури УРСР, архітектором у Военпроекті у 1954–1956 роках.

Все життя він посвятив улюбленій справі, а його авторські проекти були виконані під час роботи в Метропроекті у 1956–1959 роках та Київметробуді у 1959–1961 роках. Серед них, зокрема – станція Київського метрополітену «Хрещатик», вестибюль якої було виконано разом з Іриною Левитською. Архітектори та художники А. В. Добровольський, М.С. Коломієць, В.Д. Єлізаров, Г.І. Гранаткін, І.Л. Масленков, С.Й. Крушинський створили цю станцію дуже святковою та світлою. Її було відкрито 6 листопада 1960 року, а назву вона отримала від центральної вулиці Києва. З 1986 року станція має статус «Пам'ятка архітектури місцевого значення» (охоронний номер 169).

З огляду на те, що «Хрещатик» – центральна станція міста, автори звернулися до джерел українського мистецтва. Наприклад, мармурові пілони були оздоблені яскравими вставками, карнизи оформлені зображенням соняшника та кукурудзи. На стінах було викладено великі килими з українським

орнаментом задля яскравої передачі національного колориту. У 1976 році Кисличенко брав участь в оформленні «Поштової площі» та «Контрактової площі» (остання була відкрита 17 грудня 1976 року під назвою «Червона площа»). Станцію збудовано на однійменній площі Подолу, в одному з найдавніших місць Києва – в районі вулиць Верхній та Нижній вали, а також Хоривої. В архітектурно-художньому оформленні станції метро знайшла своє відображення багата на події історія Подолу. Працюючи над даним проектом разом з Іриною Левитською, Юрій Володимирович створював композиції в різних техніках: карбування, різьблення по мармуру і, нарешті, об'ємний вітраж.

Вдало зумів поєднати Юрій Володимирович сучасні пластичні архітектурні форми із новими оздоблювальними матеріалами під час художнього оформлення станції «Піонерська» 5 грудня 1979 року (нинішня назва – Лісова, з 2 лютого 1993 року) [1].

Як бачимо, роботи Ю.В. Кисличенка, створені ним протягом періоду, коли він займався оформленням станцій київського метрополітену, вирізняються особливим кольоровим рішенням, виразною художньою пластикою, новизною та оригінальністю. Як справжній митець, він намагався передати у своїх проєктах національні особливості української культури, шляхом застосування художніх засобів намагався здійснити екскурси у минуле тих чи інших частин міста, оформити кожну зі станцій в індивідуальному характерному стилі. Тож, завдяки багатому творчому потенціалу таких художників та архітекторів, як Кисличенко, його вмінню поєднувати прогресивні конструктивно-просторові рішення у площині монументально-декоративного мистецтва здійснювався подальший розвиток ліній Київського метрополітену.

Працюючи головним художником Товариства художників з 1961 по 1968 рік, художником творчо-виробничого комбінату у 1963–1985 роках, 1964 ро-

ку Юрій Володимирович взяв участь у проєктуванні пам'ятника Т. Шевченку у Звенигородці Черкаської області. Слідом відбувалася робота над іншими пам'ятниками: В. Чапаєву у м. Лубни Полтавської області разом зі скульпторами П. Ф. Кальницьким та П. П. Остапенком (1966 рік); українському акторові і драматургу Маркові Кропивницькому на Театральній площі у Кіровограді разом зі скульптором Е.М. Кунцевичем (1969 року).

Талант Кисличенка як художника розкрився під час роботи в етнографічно-меморіальному музеї В. Гнатюка у с. Велеснів Монастирського району Тернопільської області у 1967–1969 роках (спільно з І. Г. Левитською). У цьому музеї в 7-й кімнаті, робочому кабінеті В. Гнатюка, зібрані особисті речі вченого та членів його сім'ї, рукописи і листи, рукописні фольклорні збірки Осипа Бодяньського, Ф. Главачека, С. Грабовського, Зоріана Доленги-Ходаковського, Івана Франка з архіву В. Гнатюка, спогади про нього Івана Крип'якевича, видання праць вченого, книги з його бібліотеки, альбоми тощо, матеріали про життя і наукової діяльність Володимира Гнатюка

Також Кисличенко став автором експозицій Музею історії Київського військового округу (Київ, 1967), займався експозиційною роботою у Київському літературно-меморіальному музеї М. Рильського, Івано-Франківському краєзнавчому музеї (обидва – 1968), комплексі-заповіднику «Холодний Яр» у Черкаській області 1970 року [2].

Музейна експозиція Чернігівського історичного музею імені В. В. Тарновського, створена 1979 року за проєктом вже відомого нам авторського тандему Кисличенка та Левитської, була відзначена дипломом ВДНХ УРСР. У 1997 році музей отримав повну титульну назву – Чернігівський обласний історичний музей імені Василя Васильовича Тарновського. Він нараховує понад 160 тисяч одиниць зберігання і має не регіональне, а загальноукраїнське значення.

У 1990 році Юрій Володимирович разом зі своїм сином Сергієм Юрійовичем працював як художник у відділі «Природа» Остерського краєзнавчого музею на Чернігівщині. Це один з найстаріших краєзнавчих музеїв області, значний культурний і науково-дослідницький осередок.

Юрій Володимирович був членом Спілки художників УРСР з 1971 року, членом Національної спілки художників України з 1990 року [3].

Життя та діяльність Юрія Володимировича Кисличенка пов'язане і з Національним історико-архітектурним музеєм «Київська фортеця», де він почав працювати з 1971 року. Особливо активно долучився Кисличенко до складання експозиції Косого капоніру: брав участь в оформленні камери слідчого (див.

рис.) та фасаду укріплення виконав план Косого капоніру, намити-вши його об'єми [4]. Музей «Косий капонір» є однією з найбільш цікавих пам'яток архітектурного комплексу «Київська фортеця», його було віднесено до комплексу у 1991 році. Побудовано Косий капонір у 1844–1846 роках, а 1863 року перебудовано під в'язницю: замість 11-ти казематів тут було влаштовано 4 одиночні й 2 спільні камери, 2 карцери та караульне приміщення. В'язницю за її суворий режим і неприступність (за всі роки її діяльності – від 1863 року до ліквідації 1918 року – тут не було зафіксовано жодної втечі) неофіційно називали «Київським Шліссельбургом» [5].

Усвідомлюючи важливість відродження національно-культурної самобутності, національної пам'яті народу для сьогодення та майбутніх поколінь, колектив Національного історико-архітектурного музею «Київська фор-

теця» прикладає максимум зусиль для проведення науково-дослідної, фондової роботи, розробки концепції розвитку і охорони Музею, вивчення, збереження, охорони й популяризації пам'яток культурної спадщини. Тому 28 вересня 2017 року у Національному історико-архітектурному музеї «Київська фортеця» з нагоди 50-річчя з часу відкриття Історико-революційного музею «Косий капонір» проведено «круглий стіл» за темою «Проблеми збереження пам'яток Київської фортеці», на якому обговорювались сьогоденні проблеми та перспективи на майбутнє. Також наголошувалося на тому, що цей унікальний комплекс повинен бути збережений, на необхідності поліпшення туристичної діяльності та створення історико-культурного заповідника [6].

У 2002 році в музеї була оформлена постійнодіюча експозиція, в якій важливе місце займають роботи Юрія Володимировича: «Руїни замку Вишневецького в Бучачі», «Троїцька надбрамна церква» в м. Києві, «Кругла башта», «Замок», «Замкова гора» (м. Остріг). У фондах музею зберігаються й інші роботи Кисличенка: «Камера офіцерського караула. Косий капонір», «Равеліни Успенської церкви», «Близнець, г. Кременець», Аркботакі. КПЛ. 1950 р.», «Церква Чесного Христа. 1674 р.», «Почаївська Лавра». Ці та інші експонати були передані Кисличенком на постійне зберігання до музею у 1992–1993 роках, про що свідчать акти приймання-передачі робіт (додатки 1, 2, 2-а) [7].

18 років як не стало Юрія Володимировича. Помер він 19 вересня 1999 року та похований на Байковому кладовищі у Києві. Теплі спогади лишив Юрій Володимирович в серцях людей, з якими він працював, спілкувався. Зокрема, старший науковий співробітник відділу «Історія фортифікації» Національного історико-архітектурного музею «Київська фортеця» Тимошенко Валентина Костянтинівна згадує його як людину творчу, інтелігентну, людину, яка любила свою роботу. І дійсно, Кисличенко був

всєбічно розвиненою людиною і неодноразово проявляв себе як історик, а не тільки художник і архітектор.

Головний архітектор проєктів Київпроєкту Сеймук Ірина Дмитрівна (закінчила архітектурний факультет Київського інженерно-будівельного інституту) також згадує Юрія Володимировича з великою любов'ю та щирою захопленістю. Показуючи фотографії Кисличенка зі свого архіву (рис. 4, 5), вона підкреслює його творчу натуру, зацікавлення історією міста та країни в цілому (вона пригадує, що вдома у нього була велика бібліотека). Ірина Дмитрівна відмічає

його відкритість, щирість та доброту, його «українську» інтелігентність, постійне намагання втілити національні риси, підкреслити українське у численних роботах.

Без перебільшення, Юрій Кисличенко є одним з найталановитіших українських художників та скульпторів, несправедливо забутих нащадками. Його багатогранна діяльність та цікавий життєвий шлях, безумовно, полишили помітний слід і в історії вітчизняної науки, а роботи є справжніми витворами мистецтва і залишаються актуальними і вагомими по сьогоднішній день.

ЛІТЕРАТУРА

1. Звід пам'яток історії та культури: Енцикл. вид. : У 28 т. / Редкол. тому : відп. ред. Петро Тронько. – К. : Голов. ред. Зводу пам'яток історії та культури при видавництві «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1999. – Кн. 1, ч. 1. А–Л. – С. 456–457.
2. Енциклопедія сучасної України / Нац. акад. наук України, Наук. т-во ім. Шевченка, Ін-т енциклопедичних досліджень АН України. – Редкол. І.М. Дзюба (та ін.); А. І. Жуковський (співголова). – К.: Поліграфкнига, 2013. – Т. 13: Київ–Кок. – С. 99.
3. Там само.
4. Поточний архів Національного історико-архітектурного музею «Київська фортеця».
5. Вортман Д.Я. Київська фортеця [Електронний ресурс] // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка-Ком / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: В-во "Наукова думка", 2007. - 528 с.: іл. – Режим доступу: http://www.history.org.ua/?termin=Kyivska_fortecya
6. Поточний архів Національного історико-архітектурного музею «Київська фортеця».
7. Фонди Національного історико-архітектурного музею «Київська фортеця».

Гоменюк В.Н. Неизвестные страницы из жизни Ю.В. Кисличенка. В статье сделана попытка осветить неизвестные страницы жизни и деятельности архитектора, художника, скульптора Юрия Владимировича Кисличенка, связанные с Национальным историко-архитектурным музеем «Киевская крепость». Путем систематизации собранных материалов выделены основные этапы деятельности художника.

Ключевые слова: Ю.В. Кисличенко, художник, архитектор, скульптор, Киевский метрополитен, Киевская крепость.

Gomenyuk V.N. The unknown pages of the life of Yu.V. Kislichenko. In the article made an attempt to highlight the unknown pages of the life and work of the architect, artist, sculptor Yuriy Vladimirovich Kislichenko, pages that connected with the National Historical and Architectural Museum "The Kiev Fortress". The main stages of the artist's activity were distinguished by systematization of the collected materials.

Key words: Yu. V. Kislichenko, artist, architect, sculptor, Kiev subway, Kiev fortress